

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ОСЕРЕДКИ КРЕМЕНЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

CULTURAL EDUCATIONAL CENTRES OF KREMENETS AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

У статті проаналізовано діяльність культурно-освітніх осередків на території Кременеччини на початку ХХ століття та їх вплив на розвиток регіону. Висвітлено освітню діяльність, навчальний процес та культурне спрямування закладів. Відображено традиції наступництва культурно-освітніх осередків. Вивчено культурно-просвітницьку та громадську діяльність педагогів, випускників, організаторів та громадських діячів цих осередків. Узагальнено оцінку культурної, освітньої, навчально-виховної та історичної спадщини. Охарактеризовано першопричини формування культурно-просвітницької, навчально-виховної діяльності педагогічного складу, організаторів та випускників Кременецького ліцею.

Ключові слова: Кременецький ліцей, Кременецький краєзнавчий музей, ботанічний сад, Кременеччина, культурно-освітній осередок.

В статье проанализирована деятельность культурно-образовательных центров на территории Кременеччины в начале XX века и их влияние на развитие региона. Освещена образовательная деятельность, учебный процесс и культурное направление заведений. Отражены традиции преемственности культурно-образовательных центров. Изучена культурно-просвети-

тельная и общественная деятельность педагогов, выпускников, организаторов и общественных деятелей этих центров. Обобщена оценка культурного, образовательного, учебно-воспитательного и исторического наследия. Охарактеризованы первопричины формирования культурно-просветительской, учебно-воспитательной деятельности педагогического состава, организаторов и выпускников Кременецкого лицея.

Ключевые слова: Кременецкий лицей, Кременецкий краеведческий музей, ботанический сад, Кременеччина, культурно-образовательный центр.

The activity of the cultural educational centres of Kremenets in the beginning of the XX century is analyzed in the article. Their educational process and influence on the development of the region were highlighted. The sequence of their transmission was analyzed. The activity of their teachers, graduates, managers and public people was studied. The analytical assessment of cultural, educational and historical legacy was summarized. The first reasons of formation of cultural and teaching activities of pedagogical collective of Kremenets Lyceum were characterized.

Key words: Kremenets Lyceum, Kremenets Local History Museum, Botanical Garden.

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.01>

Жданкіна А.В.,

аспірантка кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Дослідження чинників та передумов формування і розвитку культури та освіти Кременеччини вимагає осмислення впливу цих аспектів на розвиток регіону загалом. Початок ХХ століття в культурі та освіті Кременеччини характеризується українсько-польськими зв'язками та їх складним впливом на ці процеси. Польща мала особливий вплив на культуру та освіту на території Кременеччини. Питання традицій та бажання змін удалося вирішити завдяки поєднанню двох культур. Тому вивчення культурно-освітнього середовища регіону є досить актуальним, в тому числі Кременецького ліцею як історико-педагогічного явища. Ця установа була особливою щодо організації, змісту та характеристики навчально-виховного процесу

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та польські науковці зацікавлено вивчають історію культури та освіти Кременеччини. Частково дослідження культурно-освітнього середовища краю на початку ХХ століття зображено в наукових працях С. Коляденко, О. Панфілової, С. Чуйко, І. Гринчука. Г. Чернихівського, Ж. Даюк,

В. Павленко, І. Сандецької, Л. Власюк, Н. Оболенчик, О. Крісовського, Л. Заштовта та інших.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є аналіз культурно-освітніх осередків Кременеччини початку ХХ століття в контексті українсько-польських зв'язків та вивчення їхнього впливу на розвиток та становлення культури, науки та освіти регіону; висвітлення аспектів їхньої діяльності та спадщини; демонстрація активної участі вихованців освітнього середовища у формуванні та розвитку нової освіти, яка підтримує традиції та забезпечує гармонійний розвиток особистості, її творчий, інтелектуальний та культурний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Кременеччина багата своєю історією та культурними традиціями. На початку ХХ століття освіта регіону зазнала реформування. Кременець став центром розвитку культури та освіти: бурлило театральне життя, відбувалися гастролі польських артистів та конкурси хорів просвіти, проходили художні виставки, розвивались навчальні заклади.

У Кременці було декілька навчальних закладів. Жіноче єпархіальне училище було переведене

з Житомира у 1901 році. Тут навчали майбутніх учительок для церковнопарафіяльних шкіл. Цей навчальний заклад проіснував до 1921 року.

Волинська духовна семінарія розпочала свою діяльність в 1836 році на території Волинського ліцею. Значна частина майна ліцею відійшла у власність семінарії, зокрема земельні угіддя. Волинська духовна семінарія у 1902 р. переїхала до Житомира. М. Петров свою кар'єру науковця та педагога розпочинав саме у цьому закладі.

Комерційне училище почало працювати у 1902 р. і тут здобували середню спеціальну освіту. Курси викладали Т. Сафонов, М. Боголюбов, А. Лазарчук.

Українська гімназія ім. І. Стешенка відкрилась у 1918 р. Вона себе позиціонувала як середня школа, яка є державною та єдиною на повіт.

На початку ХХ століття у Кременці були заклади освіти для євреїв. Євреї мирно жили з християнами, підтримували господарські відносини, але все-таки тримались відособлено.

Кременецький ліцей було засновано спочатку як Волинську гімназію. Власне, ліцеєм цей навчальний заклад став у 1819 році, поєднавши програми навчання вищого та середнього рівня [1, с. 17].

Ліцей першим почав залучати іноземних учителів до освітньої діяльності на Кременеччині.

Діяльність Адама Чарториського вплинула на створення ліцею. Він був польським та російським державним діячем, таємним радником Олександра І. Адам Чарториський відіграв чималу роль у розбудові освіти регіону.

29 квітня 1803 року Адам Чарториський подав на затвердження Міністру освіти кандидатури трьох осіб, обраних на візитаторів шкіл Віленським університетом [1, с. 12]. Серед них був Тадеуш Чацький. Він вивчав етнографію та історію Волині, був бібліотекарем та вченим, цікавився правом та економікою, діяв як організатор та політичний діяч, володів власною бібліотекою.

Т. Чацький займався організацією робочого і навчального процесу в нижчих і середніх школах. Він мріяв створити гімназію з поглибленим вивченням програми, згодом зробивши її університетом. Тадеуш не був педагогом, проте володів умінням все організувати та талановито впливати на людей. Завдяки цим здібностям він втілював свою мрію.

Через велику кількість адміністративних обов'язків Т. Чацький звернувся до Г. Коллонтая із проханням опрацювання програми нової майбутньої гімназії та пошуку іноземних педагогічних кадрів вищої кваліфікації [2, с. 19].

Волинську гімназію хотіли зробити осередком виховання та якісного навчання для всього населення. Вибір кадрів відбувався виключно серед іноземних педагогів та ґрунтувався на вивченні

їхніх наукових робіт, методичних досягнень та творчого підходу до навчального процесу.

Г. Колонтай сформував окремі програми для кожного рівня освіти, а також персонально надавав рекомендації кожному викладачу щодо методів викладання предметів. Професорам потрібно було створити власний підручник. Навчання в ліцеї ґрунтувалося на можливості вибору освіти, виходячи з особистісної орієнтованості на засвоєння отриманих знань. Доступ до знань був відкритий учням та представникам соціокультурного середовища, які мали можливість висловлювати свою думку на рівень підготовки вихованців, відвідуючи публічні іспити, бібліотеку та ботанічний сад ліцею.

Ю. Чех був директором гімназії, контролював чітко дотримання програми та раціональність витрачання коштів, спромігся згуртувати колектив викладачів і став прикладом для послідовників.

За часів керівництва Міхала Сциборського гімназія стала ліцеєм.

Ботанічний сад був основою повноцінного вивчення засад ботаніки. Сад відіграв роль осередка просвітництва для населення Кременеччини. Доступ був вільним і поширювався на всі верстви населення. Різноманітні рослини безкоштовно роздавалися всім місцевим відвідувачам.

Аналізуючи діяльність педагогічного складу ліцею, стає зрозуміло, що кадрове забезпечення було поділено на рівні:

1) курси проводили іноземні професори (Й. Чех, М. Сциборський, брати Янковські, В. Бессер, Ф. Шейдт);

2) викладали педагоги Віленського університету (О. Міцкевич, С. Чижевський);

3) читали вихованці Кременецького ліцею, але після того, як здобували знання за кордоном (А. Анджейовський, Ф. Мехович, М. Фричинський).

У ліцеї з пріоритетністю ставилися до вивчення мов задля розвитку мислення та навичок комунікації, тренування пам'яті, розширення словникового запасу.

Кременецький ліцей пережив і відчув непослідовні дії Російської імперії, її політики.

Згодом Кременець набув статусу відомого центру науки у Європі. А за рахунок різноманітної флори, експедицій А. Анджейовського та досліджень В. Бессера Кременецький ліцей вважали базою ботанічних досліджень в Україні й про нього говорили у Західній Європі.

Оновлений ліцей в ті часи діяв як сукупність шкіл середньої ланки. На його основі на початку ХХ століття було сформовано майже двадцять різнонаправлених шкіл.

У Кременці робили помпезні організації урочистих заходів та свят щодо публічних іспитів та закінчення навчального року.

Кременецький ліцей – це культурно-освітній та навчально-господарський осередок, наща-

док традицій попередників: гімназії та ліцею XIX ст. Він був окремим шкільним округом та перебував під юрисдикцією Міністерства віровизнання та народної освіти. Започаткований Ю. Пілсудським у 1920 р. з наміром допомогти Волині інтегрувати до складу Польщі. На території ліцею постійно працювали літні курси з музики та малювання.

У 1923 р. утворилося Товариство приятелів Кременця. За мету було поставлено відновити будинок Ю. Словацького та вивчити його творчість, заснувати музей. Польське товариство опіки над кресами також працювало у Кременці і забезпечувало роботу громадських об'єднань та слідувало за їхньою діяльністю у процесі становлення польської культури.

Ціллю наукових товариств стало нарощування інтересу до пошуку та втілення творчих талантів молоді у всіх сферах культури та науки. Товариства створювалися на засадах демократії і консерватизму.

На території Кременецького ліцею у 1924 р. розпочала свою діяльність наукова бібліотека, яка зробила вагомий внесок у культурно-освітній розвиток Волині і функціонувала як окрема структурна одиниця.

Фонд книг бібліотеки збільшувався з кожним роком. Громадськість відіграла величезну роль у створенні книгозбірні і дарувала колекції літератури та нумізматики, стародруки. І. Часновський привозив рідкісні видання польською та французькою мовами.

Волинський науковий інститут був заснований при ліцеї у 1938 р. з метою різностороннього дослідження регіону. У ньому працювали художники В. Ґалімський, Г. Германович та С. Схейбаль.

Кременецький краєзнавчий музей – вагомий науково-дослідний та культурно-просвітницький осередок Волині. Його історія формування розвертається у період функціонування Кременецького ліцею. Музей ім. В. Бессера заснував Ф. Мончак у 1937 р. на території ліцею. Музей був можливістю для реалізації здібностей творчих людей.

Важливими напрямками роботи установи були збір матеріалу, формування колекцій, висвітлення діяльності гімназії та ліцею, проведення виставок та експозицій, робота бібліотеки та її поповнення рідкісними виданнями.

Кременецький музей посідав вагоме місце у житті Кременеччини і залишив слід у пам'яті кількох поколінь своїми здобутками, досвідом, інно-

ваціями та культурно-історичною спадщиною. Працівники установи зробили значний внесок у місцеву історію та й особисто увійшли в історію регіону.

Діяльність Кременецького ліцею та всіх закладів, що були в складі, були ліквідовані в 1939 з початком війни. Функціонувала лише десятирічна школа, навчальний план якої був схожий до змісту радянських шкіл, але викладалися всі предмети виключно польською мовою.

Кременець також вважається церковним осередком, тому що тут зосередилася Волинська єпархія, працювали чоловічий монастир і семінарія, друкувались релігійні часописи.

Приватна гімназія і «Просвіта» стали центром національного життя Кременця.

Початок XX століття характеризується процвітанням театральних колективів, аматорів у навчальних установах, що було вагомим для мистецтва та розвитку освіти в регіоні.

Кременецький ліцей став передумовою появи талановитих імен і становлення суспільно-наукової думки.

Висновки. Значимим історико-педагогічним випадком є відновлення діяльності ліцею на початку XX століття. Діяльність Кременецького ліцею показала важливість його навчально-виховного процесу у тодішніх суспільно-політичних умовах. Ліцей фігурував як надбання та заслуга польської культури, але істотно впливав на традиції освіти Кременецького регіону.

Реалії життя вимагали формування низки навчально-виховних закладів з інноваційним підходом до характеру навчання та сприяння розвитку індивідуальних талантів учня. Кременецький ліцей додав кардинальних змін у культурне обличчя регіону.

Волинська гімназія як осередок освітньо-виховної діяльності відіграла величезну роль у підготовці спеціалістів у різних сферах та вихованні особистості.

Волинський ліцей став науковим та освітнім центром, що завдав звагового ритму громадському та культурному житті Кременеччини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коляденко С.М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині у XIX – першій половині XX століття : монографія. Житомир : ЖДПУ, 2002. 124 с.
2. Сандецька І. Кременецький ліцей і його історичне значення. *Воляннн з Волині*. 2006. берез.–квіт. С. 18–20.